

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 1. do 4. decembra 2009. godine, donijela je

ODLUKU

I

Graditeljska cjelina - Tvrđava Vrnograč u Vrnograču, općina Velika Kladuša, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čine bedemi i kula tvrđave.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru koji obuhvata k.č. 168 (novi premjer), što odgovara k.č. 34/1, 34/2, 19/1, 36/3, 36/4, 33, 35/1, 35/2, 35/3, 16/1 i 19/1 (stari premjer), z.k. uložak broj 66, 1033, 62, 683, 892, 1045 i 324, posjedovni list broj 108/02, k.o. Vrnograč, općina Velika Kladuša, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02, 6/04 i 51/07).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Vlada Federacije dužna je osigurati sredstva za izradu i provođenje potrebne tehničke dokumentacije za zaštitu i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) će utvrditi tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, na prostoru definiranom u tački I stav 3. ove odluke, utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su radovi konzervacije, konstruktivne sanacije i restauracije, uključujući i radove koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i uz stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine;
- izvršiti čišćenje zidova od rastinja koje predstavlja opasnost za strukturu zidova spomenika;

- izvršiti konstruktivnu sanaciju i konsolidaciju oštećenih zidova, kruništa kula i bedema;
- nije dopušteno izvođenje radova koji bi mogli utjecati na izmjenu područja, kao ni postavljanje privremenih objekata ili stalnih struktura čija svrha nije isključivo zaštita i prezentacija nacionalnog spomenika;
- nije dopušteno razaranje i odnošenje kamenja sa zidanih struktura;;
- zabranjeno je odlaganje svih vrsta otpada;
- prostor spomenika bit će otvoren i dostupan javnosti;
- prostor se može koristiti u edukativne i kulturne svrhe.

Na parcelama k.č. 1983/1 i k.č. 1982, koje graniče sa zaštićenim prostorom, utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su radovi na obnovi postojećih objekata uz zadržavanje postojećih gabarita i visina;
- dopuštena je interpolacija stambenih objekata najveće spratnosti P+1, odnosno najveće dopuštene visine cca 6,50 m do krovnog vijenca;
- nije dopuštena izgradnja industrijskih objekata, magistralne infrastrukture, niti potencijalnih zagađivača utvrđenih relevantnim propisima.

IV

Stavljaju se van snage svi sprovedbeni i razvojni prostorno-planski akti u dijelu u kome su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno planiranje, nadležnoj službi zaštite i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web-stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02, »Službeni glasnik Republike Srpske«, broj 79/02, »Službene novine Federacije BiH«, broj 59/02 i »Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH«, broj 4/03) briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 757.

X

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Predsjedavajuća Komisije

Ljiljana Ševo

Broj: 06.2-2.2-40/09-67
2. decembra 2009. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovi člana 2. stav 1. Zakona o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene u skladu sa Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za to dobro podnesen zahtjev.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je odluku o stavljanju tvrđave Vrnograč u Velikoj Kladuši na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH, pod rednim brojem 757.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

Vrnograč po svojoj koncepciji predstavlja utvrđeni dvor. Složena dispozicija i bogatstvo stambenih prostorija, s jedne, i dobra utvrđenost, sa druge strane, omogućavale su njegovim stanovnicima udobnost, mir i sigurnost.

U pisanim dokumentima prvi put se pominje sredinom XIII vijeka. Poveljom od 4. oktobra 1264. godine, ugarski kralj Bela IV je u znak zahvalnosti darovao braći Kreščić zemljište kao feudalne posjede u Topuskom, Podzvizdu i Vrnograču. Ugarski kralj Ladislav je 1456. godine dozvolio potomcima plemena Kreščić da sagrađe dva utvrđena grada Podzvizd i Vrnograč. Dok je Podzvizd bio izgrađen kao fortifikacija, Vrnograč je sagrađen kao utvrđeni dvor predrenesansnog tipa. U Vrnograču su se neprastano vodile borbe i smjenjivale osmanska i austrougarska vojna posada.

Iznad samog ulaza u grad bila je izgrađena drvena džamija. Džamija je postojala i služila svojoj svrsi do 1875. godine, kad je porušena, a nova je napravljena u naselju Vrnograč koje je nastalo ispod bedema starog grada.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (prepis posjedovnog lista, sa kopijom katastarskog plana i zemljišnoknjižni izvadak),
- sadašnje stanje i namjenu dobra, uključujući opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji i drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- historijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovu uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Mjesto Vrnograč se nalazi na putu koji vodi od Velike Kladuše prema Bužimu i Bosanskoj Krupi. Od Velike Kladuše Vrnograč je udaljen 16 km i zahvata istočni dio općine Velika Kladuša. Vrnograč se nalazi na 163 m nadmorske visine. Tvrđava Vrnograč se nalazi na vrhu Pehova brda, nad njegovom strmijom stranom, a u neposrednoj blizini naselja Vrnograč.

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji koja obuhvata k.č. 168 (novi premjer), što odgovara k.č. 34/1, 34/2, 19/1, 36/3, 36/4, 33, 35/1, 35/2, 35/3, 16/1, 19/1 (stari premjer); z.k. uložak broj 66, 1033, 62, 683, 892, 1045, 324; posjedovni list broj 108/02; k.o. Vrnograč, općina Velika Kladuša, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Historijski podaci

Utvrđeni gradovi srednjovjekovne Bosne nastali su u vrijeme njene državne samostalnosti u periodu od XII do XV vijeka. Gradovi zapadne Bosne, Pounja i Cazinske krajine su prvenstveno imali vojno-odbrambeni karakter. Osim utvrđenih gradova nastaju i gradovi kao upravni centri pojedinih oblasti a od utvrđenih gradova se razlikuju po tome što su u okviru zidina imali stambene i druge objekte. Najznačajniji gradovi tog područja bili su Bužim, Bihać, Cazin, Podzvizd, Todorovo, Ostrožac, Velika Kladuša, Vrnograč i mnogi drugi.

Lokalitet Vrnograča se u pisanim dokumentima prvi put pominje sredinom XIII vijeka, kao vlasništvo plemena Kreščića¹. Poveljom od 4. oktobra 1264. godine, ugarski kralj Bela IV u znak zahvalnosti darovao je braći Kreši, Kupiši i Raki Kreščić zemljište kao feudalne posjede u Topuskom, Podzvizdu i Vrnograču. Kralj Bela IV je nagradio ove feudalce za njihovu hrabrost u bitkama protiv Mongola, posebno u onoj koja se desila kraj Trogira. Ugarski kralj Ladislav je 1456. godine dozvolio potomcima plemena Kreščić da sagrađe dva utvrđena grada Podzvizd i Vrnograč. Oba grada su podignuta na ostacima starijih manjih gradina. Dok je Podzvizd bio izgrađen kao fortifikacija, Vrnograč je sagrađen kao utvrđeni kasni srednjovjekovni dvor.

U sačuvanim pisanim izvorima, kao i na geografskim kartama iz XVI vijeka, Vrnograč se pojavljuje pod nekoliko imena: kao Vrnograč, Vrnograd, Vranogreica i kao Vranić grad. O postanku imena grada Vrnograča postoje dvije legende. Po jednoj, ime je dobio po Vranić kapetanu koji ga je sagradio i u njemu dugo bio kapetan. Druga legenda kaže kako je bogati Dobriša imao tri kćerke Biku, Soku i Vranu. Kada im je umro otac, kćerke naslijediše očevo imanje i sagrađiše tri grada, Bika sagradi Bihać, Soka Sokolac, a Vrana Vrnograd.

Godine 1553. i 1558. Vrnograč je napadala osmanska vojska predvođena Malkoč-begom. Dvije godine kasnije general Ivan Lenković obavještava kralja Ferdinanda o zauzimanju Novigrada (Todorova) od strane osmanske vojske i njihovim napadima na Vrnograč kada je popaljeno podgrađe i njegova okolina. Od

¹ Porodica Kreščić je dugo živjela na području Podzvizda i Vrnograča, a najpoznatiji iz porodice bio je Ivan Ljubić, koji je bio „vrlo učen i klasično naobražen svećenik. Izučio je visoke škole i stekao naslov magistra slobodnih vještina, filozofije i bogoslovije“.

1563. godine Vrnogračom je upravljao ban Nikola Šubić Zrinski i odbrana grada je tada imala 100 konjanika i 32 pješaka. Ferhad-paša Sokolović zauzima Vrnograč 1577. godine i ostavlja u tvrđavi 60 konjanika i 100 pješaka, a već sljedeće godine ga je morao napustiti.

Odlukom austrijskog ratnog vijeća u Gracu odlučeno je da se oba grada i Podzvizd i Vrnograč razore, što je i učinjeno 1580. godine.

Godine 1636. osmanska vojska je popravila zidine Vrnograča i naselila i ostavila 100 vojnika posade.

Za vrijeme velikog osmansko-austrijskog rata (1682-1699) 1696. godine ban Adam Baćan je zauzeo Vrnograč, a 1697. godine ponovo je pripao osmanskoj vojsci. Osmanska vojna posada koja je bila smještena u Vrnograču bila je podređena krupskom kapetanu. Ova posada je u prvoj polovini XVIII vijeka imala 100 graničara, 2 veća i 2 manja topa. Iz jednog fermana od 2.IX 1265. (5.V 1791) vidi se da se Krupska kapetanija sastojala od gradova Krupe, Otoke, Bužima, Jezerskog, Vrnograča i Todorova. (Kreševljaković, Izabrana djela I, str. 96)

Grad je napušten oko 1840. godine. Utvrda je imala i podgrađe koje se spominje prilikom paljevina u XVI i XVII vijeku.

Iznad samog ulaza u grad bila je izgrađena drevena džamija. Džamija je postojala i služila svojoj svrsi do 1875. godine kad je porušena, a nova je napravljena u naselju Vrnograč koje je nastalo u podnožju Starog grada.

2. Opis dobra

Tvrđava Vrnograč

Vrnograč predstavlja primjer srednjovjekovnog utvrđenog feudalnog dvora. Građen je na taj način da su vanjske strane bile dobro utvrđene što je stanovnicima davalo sigurnost od neprijateljskih napada, dok je unutrašnjim rasporedom prostorija i njihovim uređenjem pružao udobnost i mir.

Stari grad se sastojao od dvora koji je imao pravougaonu osnovu i velikog gradskog obora (dvorišta) koji ga je okruživao. Vanjske dimenzije dvora iznosile su cca 27X19 m². Unutrašnji zidovi dvora su bili masivni izrađeni od kamena i njihova debljina je iznosila cca 80-100 cm. Debljina vanjskih zidova dvora iznosila je cca 3 m. Ti zidovi su se nalazili na sjeveroistočnoj strani i imali su odbrambeni karakter. Na uglovima dvora su se nalazile tri kule kružne osnove i jedna kula čija osnova je bila pravougaona. Pravougaona kula se nalazila na jugozapadnoj strani i njene vanjske dimenzije iznosile su cca 6X6 m. Najveća kula koja je imala kružnu osnovu se nalazila na sjeveroistočnoj strani i imala je prečnik cca 7,5 m. Dvije manje kule su imale prečnik 6 m. Dvor je bio koncipiran tako da je u njegovom centralnom dijelu bilo smješteno unutrašnje dvorište pravougaone osnove čije dimenzije su iznosile cca 13X8 m. U sredini unutrašnjeg dvorišta se nalazila čatrnja. Dvorište je sa tri strane bilo zatvoreno dvoranama za stanovanje (jugoistočna, sjeveroistočna i sjeverozapadna strana), dok se na četvrtoj, jugozapadnoj strani nalazio glavni ulaz. Manja džamija izrađena od drveta bila je smještena odmah iznad glavnog ulaza. Na sjeveroistočnoj strani bedema predvorja (dvorišta) su se nalazila manja ulazna vrata iznad kojih je bila smještena stražarnica izrađena od drveta.

Dvor je imao podrum, prizemlje i sprat. Na spratu je bilo sedam prostorija među kojima su bile tri velike dvorane u kojima je živjela vlastela, a u prizemlju su se nalazile prostorije za poslugu. Iz ovih prostora je bio omogućen izlaz u dvorište. Dvorana koja je bila smještena između dviju kula na jugoistočnoj strani, imala je

² Sve dimenzije su preuzete iz nacрта, osnove Starog grada Vrnograč koji je dobijen od strane Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta.

unutrašnje dimenzije cca 10X7 m. Unutrašnje dimenzije dvorane koja se nalazila na sjeveroistočnoj strani iznosile su cca 13X4 m. Bila je to reprezentativna glavna dvorana. Sjeveroistočni zid je bio debljine cca 3 m i na tom zidu se nalazio veliki otvor čije dimenzije su iznosile širina cca 3 m, a visina cca 3,6 m. Otvor je služio kao prozor i vrata preko kojih se izlazilo na balkon sa kojeg je bio moguć pogled na okolinu. Ovi elementi predstavljaju uticaj renesanse na način da je došao do izražaja veći stambeni komfor i reprezentativne prostorije koje su bile povezane i koje su imale velike otvore, čega kod gotičkih gradova nije bilo. Dimenzije dvorane koja se nalazila na sjeverozapadnoj strani iznosile su cca 13X3 m. Ova dvorana se nazivala trijemom zbog svoje izdužene osnove. Prostor u kojem su se nalazile dvorane bio je visok gotovo 15 m od kote terena. Prizemne prostorije su bile manje. Jedna od njih koja je bila smještena ispod glavne dvorane imala je široki lučni otvor i balkon. Bila je zasvođena gotičkim svodom i vjerovatno je služila kao kapela.

Na masivne zidove dvora nastavljali su se gradski bedemi koji su činili prostrani gradski obor koji je bio smješten na južnoj i zapadnoj strani i predvorje koje je predstavljalo nešto manji obor koji se nalazilo na jugoistočnoj strani Starog grada Vrnograča. Debljina ovih bedema iznosila je cca 80 cm a visina je bila cca 12 m. Gradski obor je bio nepravilnog oblika i dužina njegovih bedema koji su se nalazili na sjeverozapadnoj strani iznosila je cca 51 m. Dužina jugozapadnog bedema iznosila je cca 37 m, a jugoistočnog cca 42 m. Dužina bedema koji se nalazi na sjeveroistočnoj strani iznosi cca 10 m i na njemu se nalaze ulazna vrata za predvorje koji čini dio velikog gradskog dvorišta. Na ovim bedemima se nalazio veliki broj puškarnica.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Na temelju zakonske odredbe, a Rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture SR BiH broj 1291/59, od 09. 10.1950. godine Tvrđava Vrnograč, stavljena je pod zaštitu države.

Rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture SR BiH broj 02-713-3 od 23. 10.1962. godine Tvrđava Vrnograč upisana je u Registar nepokretnih spomenika kulture pod rednim brojem 1291/50 od 09.10.1950. godine.

Prostornim planom Bosne i Hercegovine do 2002. godine Tvrđava Vrnograč je bila evidentirana i kategorizirana kao objekat I kategorije.

Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine Tvrđava Vrnograč, Velika Kladuša nalazi se pod rednim brojem 757.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Arheolog Branka Raunig je 1977. godine izvršila početno iskopavanje na tvrđavi Vrnograču. Prilikom arheološkog iskopavanja u unutrašnjem dvorištu palate otkriven je gornji dio bunara/cisterne. Također, pronađeni su i ulomci keramike i stakla te željezni predmeti iz osmanskog perioda.³

Rezltati ovog istraživanja nisu objavljeni.

Nema podataka o vršenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na Tvrđavi Vrnograč.

5. Sadašnje stanje dobra

³ Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom II, Regija I, Sarajevo, 1988, str. 26. i 27.

Nakon uvida na licu mjesta koje je izvršeno u oktobru mjesecu 2009. godine od strane saradnika u Komisiji, konstatovano je da je Tvrđava Vrnograč građevinski u lošem stanju. Zidovi i bedemi Starog grada su obrasli gustim rastinjem tako da je bio veoma otežan pristup gradu. Ostaci zidova i bedema većim dijelom su urušeni, utonuli u zemlju ili su razneseni na druge lokacije.

Drvena džamija koja se pominje u historijskim izvorima je nestala kao i ostali dijelovi Starog grada koji su bili izrađeni od drveta. S obzirom da su zidovi dugo bez krovnog pokrivača, usljed nepovoljnog uticaja atmosferalija, došlo je do njihovog oštećenja, tako da je potrebno ispitati statičku stabilnost zidova i bedema.

6. Specifični rizici

Tvrđava je obrasla gustim rastinjem koje je oštetilo strukturu zidova i bedema.

Ukoliko se ne poduzmu hitne mjere zaštite, postoji opasnost da dođe do potpunog urušavanja zidova.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom ("Službeni glasnik BiH", br.33/02 i 15/03), Komisija donosi odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko određenje

B. Historijska vrijednost

C. Umjetnička i estetska vrijednost

- iii. Proporcije
- iv. Kompozicija
- vi. Vrijednost konstrukcije

D. Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

- i. Materijalno svjedočanstvo o manje poznatim historijskim periodima
- ii. Svjedočanstvo o historijskim promjenama
- iv Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru

E. Simbolička vrijednost

- ii. Sakralna vrijednost
- iii. Tradicionalna vrijednost
- v. Značaj za identitet grupe ljudi

F. Ambijentalna vrijednost

- i. Odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline
- ii. Značenje u strukturi i slici grada

G. Izvornost

- i. Oblik i dizajn
- ii. Materijal i sadržaj
- v. Položaj i smještaj u prostoru

I. Cjelovitost

i. Jedinstven i rijedak primjerak određenog tipa

Sastavni dio ove odluke su:

- **Kopija katastarskog plana**, razmjera 1:1000, broj plana 7 i 2, k.č. broj: 168, k.o. Vrnograč, Općina Velika Kladuša, Unsko-sanski kanton, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina; Izdala Služba za imovinsko-pravne i katastarsko-geodetske poslove, Odjeljenje za katastar i geodetske poslove, Općina Velika Kladuša, dana 29.09.2009. godine.
- **Zemljišno-knjižni izvadci**: zk izvadak: 66 za k.č. 33 stari premjer; zk izvadak: 1033 za k.č. 35/2 stari premjer; zk izvadak: 62 za k.č. 22/2, 34/1, 36/2, 36/3, 36/4 stari premjer; zk izvadak: 683 za k.č. 34/2 stari premjer; zk izvadak: 892 za k.č. 16/1 stari premjer; zk izvadak: 1045 za k.č. 19/1 stari premjer; zk izvadak: 324 za k.č. 35/1 i 35/3 stari premjer; k.o. SP_Vrnograč, izdao Općinski sud Velika Kladuša, Zemljišnoknjižni ured 11.09.2009. godine.
- **Fotodokumentacija**:
Fotografije postojećeg stanja Tvrđava Vrnograč u Vrnograču snimljene su u oktobru mjesecu 2009. godine; fotografisale saradnice u Komisiji: arh. Alisa Marjanović i arh. Arijana Pašić;
- **Tehnička dokumentacija**:
Tehnički snimak osnove Tvrđava Vrnograč izrađene u martu 1975. godine u razmjeri 1:200 dobijen od Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta dana 07.10.2009. godine.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom, korištena je sljedeća literatura:

1904. Dr. Truhelka, Ćiro, Naši gradovi, Opis najljepših sredovječnih gradova Bosne i Hercegovine uz 96 slika, Sarajevo, 1904.

1943. Lopašić, Radoslav, Bihać i Bihaćka krajina, (II izdanje), Zagreb, 1943.

1952. Kreševljaković, Hamdija, Prilozi povijesti bosanskih gradova pod turskom upravom, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom II, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1952.

1953. Kreševljaković, Hamdija, Stari bosanski gradovi, Naše starine I, Sarajevo, 1953.

1988. Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom II, Regija I, Sarajevo 1988.

2006. Lovrenović, Dubravko, Na klizištu povijesti, Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387-1463 Zagreb, 2006.

2000. Hilić, Hasan, Džamije Velike Kladuše, NIP „UNSKO SANSKE NOVINE“, Bihać, 2000.

2009. Redžić, Husref, Srednjovjekovni gradovi u Bosni i Hercegovini, Sarajevo Publishing, d.d. Sarajevo, 2009.

2009. Dani evropskog naslijeđa - Bosan i Hercegovina – Federacija Bosne i Hercegovine – Fedralno ministarstvo kulture i sporta, Stari gradovi Unsko-sanskog kantona, Zavod za zaštitu kulturnog naslijeđa Bihać 2009.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Alisa Marjanović, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za spomenike graditeljskog naslijeđa
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*